

Fotó: Apró Andrea

„ÉLNI NEM ENGEDJÜK, MEGHALNI NEM HAGYJUK ŐKET” – SOROZATGYILKOSOK A RÁCSON INNEN

II. rész

A Börtönügyi Szemle 2016/2. számában a sorozatgyilkosok bebörtönzésének nemzetközi és magyarországi gyakorlatával foglalkoztunk. Vizsgáltuk az érintett hazai fogvatartotti kör által elkövetett bűncselekmények motivációit, áttekintettük az intézetben belüli viselkedésük jellemzőit, és elemeztük a börtönszocializációjuk sajátosságait, valamint kidolgoztunk egy mérőszámot a fogvatartotti együttműködés minőségének kifejezésére. A jelenlegi számban a sorozatgyilkosok jelentős részét is érintő tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés alig több mint másfél évtizedes múltját elemezzük, górcső alá vesszük a jelenlegi gyakorlatot, és javaslatokat fogalmazunk meg a jogintézmény megváltoztatása érdekében.

In the 2016/2 issue of the Hungarian Prison Review we discussed the characteristics of the lives of serial killers behind both international and Hungarian bars. We examined the motivations reasoning the committed crimes of the inmates concerned. We gave an overview about the characteristics of their behavior within the prison, construed the peculiarities of their prison socialization and furthermore we have developed an index number to measure and express the quality of their cooperation. In this issue we analyze the “real life imprisonment”, which has just over fifteen years of past to look back on. This sentence is imposed to the majority of the serial killers; we examine its past, its current practices and formulate proposals in order to change this legal institute.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés (TÉSZ)

A TÉSZ büntetés hatályosulása óta ítéletet kapott sorozatgyilkosok (13 fő) 79%-a (11 fő) kapott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést. Úgy gondoljuk, hogy csupán ez az adat is elégséges indok lenne ahhoz, hogy ezzel a büntetési nemmel kapcsolatban részletesen kifejtjük álláspontunkat. Döntésünket tovább erősíti az a tendenciózus bírói gyakorlat, miszerint a sorozatgyilkosok esetében ez a leggyakrabban alkalmazott büntetési tétel. A kialakult gyakorlatot plasztikusan szemlélteti, hogy a 2005 után hozott 9 ítéletből mindössze egy ítélet (11%) volt számos, a többi 8 TÉSZ-es (89%). Valószínűsíthetően a jövőben sem fog változni ez a gyakorlat, így hosszú távon a sorozatgyilkosok meghatározó többsége – ha nem az összes – tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést fog tölteni. Ennek a büntetési filozófiának, illetve az ebből következő gyakorlatnak az általánossá válásában minden bizonnyal közrejátszik az, hogy (1) a sorozatgyilkosság egyike a leg súlyosabb életellenes cselekményeknek, (2) az ilyen bűncselekmény jelentős mértékben megrázza és foglalkoztatja a közvéleményt, így (3) káros hatással van a lakosság biztonságérzetére is. A TÉSZ kiszabásának gyakorivá és „természetessé” válásához leginkább a halálbüntetés megszüntetése járult hozzá.

A TÉSZ „megszületésének” történetiségét Vókó foglalja össze: „1971-ben az életfogytig tartó szabadságvesztés visszakerült a szankciók közé. A halálbüntetés tilalmát az Alkotmánybíróság 1990. október 31-én a 23. számú határozatával mondta ki. Helyette a törvényhozó – a bűnözésre adandó válasz és a határozott ideig tartó szabadságvesztés, illetve az olyan életfogytig tartó szabadságvesztés helyett, amelyből feltételes szabadságra lehet bocsátani az elítéltet, valamint a halálbüntetés közötti „szakadék” áthidalására – bevezette az úgynevezett tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, amelyből nem lehet feltételes szabadságra bocsátani sem.¹ Pólt Péter direkterben fogalmaz: „a feltételes szabadság kizárása mellett kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmas a halálbüntetés kiváltására, hiszen az elkövető kikerül a társadalomból, és elvileg soha többé nem kerül vissza”.²

A nemzetközi büntetőpolitikai trend és az annak megfelelő gyakorlat is ebbe az irányba mutat. Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés intézményének bevezetésére az Európa Tanács legtöbb tagországában az 1990-es években került sor, miután az érintett országok ratifikálták a halálbüntetés eltörlésére vonatkozó Európai Egyezményt. A törvényalkotók úgy ítélték meg, hogy a társadalom csak abban az esetben támogatja a halálbüntetés eltörlését, ha a helyébe lépő új büntetés eléggé megtorló jellegű lesz.

Az érintett fogvatartotti kör létszáma ugrásszerűen megemelkedett. A rendelkezésre álló legfrissebb statisztikák³ szerint 2014-ben az Európa Tanács 47 tagországában 27.000 életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartott volt. Abban a 22

1 Vókó Gy. (2010) p. 217.

2 Pólt P. (2013) p. 29.

3 Council of Europe Annual Penal Statistics (SPACE) 2004. 8 and 2014. 7.

tagországban, amelyek hosszabb időszakra visszamenően rendelkeznek hivatalos adatokkal, az életfogytosok száma a 2004 és 2014 közötti időszakban 66%-al emelkedett. Még megdöbbentőbb adat, hogy 2014-ben az Európa Tanács tagországaiban 7.500 tényleges életfogytig tartó büntetésre ítélt volt. Legtöbbjüket az Egyesült Királyságban, Németországban, Olaszországban és Svájcban tartják fogva.⁴

A tényleges életfogytig tartó büntetés elméleti megközelítése

Nagy Ferenc büntetőjog-történeti szempontból elemzi a TÉSZ funkcióját. Hangsúlyozza, hogy a modern jogállami büntetések hierarchiájában a szabadságvesztés-büntetés áll az élen, mely a halálbüntetés eltörlését követően központi büntetési nemmé vált, a legsúlyosabb büntetés pedig az életfogytig tartó szabadságvesztés lett. Ebben a kontextusban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés „a halálbüntetés és a határozott tartamú szabadságvesztés közötti híd szerepét tölti be”.⁵

Kabódi rendszerszemléleti alapon közelít a TÉSZ-hez. Nézőpontja szerint ezt a büntetési módot klasszikus értelemben nem is lehet szabadságvesztés-büntetésnek nevezni, mivel „az időleges, átmeneti és a »kimenetre« felkészítő hagyományos – időkeretek közé szorított – szabadságvesztés-büntetéshez képest a TÉSZ az elítéltet a szabadságától véglegesen megfosztja. A TÉSZ – fogalmilag és gyakorlatilag egyaránt – alkalmatlan a tradicionális szabadságvesztés büntetéstani funkciójának: az elítélt reintegrációjának a megvalósítására. Összegezve: a TÉSZ pönológiai természetét tekintve nem szabadságvesztés-büntetés.” Álláspontja szerint „a TÉSZ, tulajdonképpen egy új büntetési nem, amely sajátos értékvaltó helyet foglal el a szankciórendszerben. Kevesebb, mint az élettől való közvetlen, azonnali megfosztás, de több mint a személyi szabadság egyszerű elvonása.”⁶

Kiszely Pál és Nagy István hasonló álláspontot képviselnek; szerintük a TÉSZ bevezetése valójában egy új fejezetet nyitott a magyar pönológia történetében.⁷

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték kezelésének szükségességéről és lehetőségéről a hazai szakemberek is eltérő módon vélekednek. Az egyik végletet Hagymási Kornélia képviseli, aki egyfajta célmeghatározásként azt a lehetőséget veti fel, hogy a tényleges életfogytosok esetében „a fogvatartás célja maga a fogvatartás”.⁸

A másik megközelítés Garami nevéhez fűződik, aki a büntetés-végrehajtási szervezet és a fogvatartott kooperatív, aktív és felelősségteljes tevékenységét hangsúlyozza: „az igazán nagy kérdés a büntetés-végrehajtás számára az, hogy ki tud-e alakítani olyan végrehajtási módot, amely nem ütközik a kínzás és embertelen bánásmód tilalmába, megfelelő biztonsági garanciákat nyújt, és megélhető, elfogadható, bár korlátozott perspektívát rajzol a tényleges életfogytiglanra ítélt ember előtt”. Kiemeli, hogy a

4 Council of Europe (2016) p. 34-35.

5 Nagy F. (2008) p. 272.

6 Kabódi Cs. (2014) p. 219.

7 Kiszely P., Nagy I. (2012)

8 Hagymási K. (2009) p. 68.

TÉSZ-esek fogvatartását „speciális módon kell megszervezni, így különösen személyre szólóan kell alkalmazni a minimális őrzés elvét, ki kell alakítani a felelősségérzetet, lehetővé kell tenni, hogy ki-ki a saját börtönbeli életének jobba tételéért cselekedhessen, és ennek valóban legyen érzékelhető eredménye. Arra kell törekedni, hogy már a büntetés kezdetén az elítéltnél kialakuljon egy elképzelés arról, hogy mi lehet vele, mit és hogyan érhet el”⁹

Van-e visszatartó hatása a TÉSZ-nek?

Ennek a kérdésnek a megvizsgálása nem tárgya a jelenlegi dolgozatunknak, mégis nélkülözhetetlennek tartjuk, hogy legalább érintőlegesen vizsgáljuk meg e problémakört. Mindenekelőtt szeretnénk leszögezni, hogy a TÉSZ bevezetését megelőző időszak legsúlyosabb büntető szankciójának, a halálbüntetés alkalmazásának visszatarató hatásáról sem találtunk egyetlen hiteles tudományos érvet, illetve kutatási eredményt sem, ezért ebben a kérdéskörben szkeptikusok vagyunk. Hasonló a véleményünk a halálbüntetést felváltó tényleges szabadságvesztés büntetés intézményével kapcsolatban is.

Elfogadjuk Vont és munkatársainak gondolatmenetét, akik Hirsch kutatási eredményeire alapozva megfogalmazzák kételyeiket, miszerint empirikus eredményekkel nehezen igazolható, hogy a súlyos büntetések valóban elrettentő hatást gyakorolnak az egyének magaviseletére. Be kellene bizonyítani ehhez, hogy az emberek, amikor elkövetnek egy bűncselekményt, ismerik a kapható ítélet szigorúságát, és éppen ez a potenciális szigorúság, illetve nem más ok készteti őket arra, hogy megtartóztassák magukat az elkövetéstől. Úgy tűnik, hogy van kapcsolat a fenyítés bizonyossága és a bűnözési arány között; ellenben sokkal kisebb e kapcsolat bizonyossága a büntetések szigorúsága esetében.¹⁰

Lőrincz saját kutatási eredményeivel támasztja alá a fenti gondolatmenetet. Álláspontja szerint a statisztikai adatsorok beszédes bizonyítékát kínálják annak, hogy a büntetőpolitika represszív periódusai nincsenek kapcsolatban a bűnözés alakulásával, valamint annak is, hogy a bebörtönzések növelésével sem sikerült a bűnözés trendjét kimutathatóan befolyásolni. Konklúzióját fenntartás nélkül elfogadjuk: „egyetlen represszív ciklus sem csökkentette a bűnözést, de minden represszív periódus jelentősen csökkentette a büntetés-végrehajtás szakmai esélyét a fogvatartottak reintegrációjában”.¹¹

9 Garami L. (1999) p. 59-60.

10 Vont, A., Bottoms, A.E., Burney, E., Wilkström, P.O. (1999)

11 Lőrincz J. (2012) p. 121.

Veszélyesek-e a börtönben a (sorozat)gyilkosok?

Előfeltevések

A szakemberek már 1999-ben, a TÉSZ hatályosulásának évében igyekeztek bejósolni a TÉSZ-re ítélték intézetben belüli magatartásának várható alakulását. Garami a kezdetektől fogva hangsúlyozta, hogy a pszichológiai jellemzőket tekintve minden TÉSZ-es elítélt más személyiség, aki másképpen viseli el a büntetést, és egyedi módon reagál az őt érintő hatásokra. Lényeges különbség azonban más elítéltekhez viszonyítva a kilátástalanság, „az idő végtelenségé”, társulva azzal, hogy az elítélt súlyosabb és újabb büntetést már nem kaphat, semmit nem veszíthet. Ezek a jellemzők felvetik a kérdést, hogy vajon mindez milyen reakciókat eredményez az érintettek viselkedésében? A szerző szerint a leginkább várható reakció az agresszivitás, figyelemmel arra is, hogy az elítéltek életük során már bizonyíthatóan követtek el szélsőségesen agresszív cselekményt, hiszen ezért részesültek büntetésben. Erre tekintettel számítani lehet arra, hogy túszot ejtenek, mely az elítélt társakon kívül irányulhat a személyzetre is.¹²

Csapó József, a Szegedi Fegyház és Börtön – a TÉSZ-esek elhelyezésére először kijelölt intézet – volt parancsnoka az elhelyezési körülmények kialakítása során elsősorban az új jogintézményből fakadó esetleges veszélyekre koncentrált. Szerinte „a *legsúlyosabb büntetéssel sújtott elítéltek esetében a büntetés-végrehajtás számára az adja a legnagyobb biztonsági kockázatot, hogy ezeknek az embereknek nincs veszteni-valójuk. Magatartásukkal ugyan veszélyeztethetik egyes börtönbeli kedvezményeiket, ám büntetőjogilag gyakorlatilag már nem vonhatók felelősségre semmiért (...). A jövőt nem láthatjuk előre: nem tudjuk, hogy mi lesz három, öt vagy tíz év múlva, amikor az elítéltek személyiségváltozása révén tudatosulhat bennük a kilátástalanság*”.¹³

A jelenlegi gyakorlati tapasztalatok és a vonatkozó kutatási eredmények

Ha figyelembe vesszük azokat a hipotéziseket, melyeket a szakirodalom a TÉSZ bevezetését követően állított fel – miszerint sorozatosak lesznek a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan sértő cselekmények – megállapíthatjuk, hogy ez a prognózis szerencsés módon egyelőre nem igazolódott be. Beigazolódott viszont az az előzetes feltételezés, hogy a TÉSZ-re ítélték esetében gyakrabban fognak előfordulni önkárosító, a saját életük kioltására irányuló cselekmények.¹⁴ Ez az eredmény egybecseng a nemzetközi kutatások eredményeivel, amelyek az állandósult bizonytalanság pszichésen romboló hatásait emelik ki. Az „életfogytosok” a sorsukról döntést hozó hatalmat elidegenedettnak érzékelik, és noha tudatában vannak a rájuk irányuló kontrollnak, az aktuális viselkedéssel szembeni elvárásokat zavartan érzékelik és értelmezik, ami

12 Garami L. (1999)

13 B. Papp L. (2007) p. 25.

14 Kiszely P., Nagy I. (2012) p. 11.

elsődleges hatásként szorongást és agresszivitást eredményez.¹⁵ Kiszely Pál és Nagy István közös munkájukban a hosszúidős fogvatartottak viselkedését tanulmányozva hívják fel a figyelmet arra, hogy a „*kiegyensúlyozott ítélletlenség mellett leginkább a reménytelenség és a tanácstalanság érezhető az elítéltek részéről*”.¹⁶

A nemzetközi szakirodalom évtizedek óta rendszeresen beszámol a hosszúidős, azon belül is az életfogytiglanig tartó bebörtönzésről, illetve a halálra ítélt fogvatartottak intézetben belüli magatartásával foglalkozó kutatásokról.

Sorensen és Cunningham 2003-ban a floridai állami büntetés-végrehajtás intézményrendszerében elhelyezett 5010 legsúlyosabb minőségű emberölést elkövető gyilkos magatartását hasonlította össze 45000 egyéb bűncselekmény elkövetéséért bebörtönzött fogvatartott viselkedésével. Még a szakemberek jelentős részét is meglepte a vizsgálat eredménye: a fegyelmi cselekmények gyakorisága és az egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények kisebb arányban fordultak elő az emberölést elkövetők körében. A szerzők az eredmények feldolgozását követően azt a következtetést vonták le, hogy „*az életellenes cselekmények elkövetői semmivel sem hajlamosabbak erőszakos cselekményt elkövetni a börtönön belül, mint a többi fogvatartott*”.¹⁷

Erre a megállapításra jutott Marquart, Ekland-Olson és Sorensen is, akik 1989-ben 107 olyan életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre ítélt gyilkos magatartását elemezték, akik 1974 és 1988 között Texasban töltötték büntetésüket. A statisztika szerint a fogvatartotti társak sérelmére fegyverrel elkövetett támadások évenkénti előfordulásának gyakorisága (0,009%) megegyezett az összes Texasban raboskodó fogvatartott hasonló cselekményének gyakoriságával.¹⁸

Hasonló eredményt kapott 2007-ben Cunningham és Sorensen is, akik szintén Texasban vizsgálták 136, gyilkosságért életfogytig tartó bebörtönzésre elítélt fogvatartott intézetben belüli magatartását. Kutatási eredményük tovább erősíti azt a nézetet, hogy az életfogytig tartó ítélettel rendelkezők által elkövetett erőszakos támadások (14%) és a súlyos erőszakosságba torkolló cselekmények (5%) előfordulási gyakorisága megegyezik a más cselekményért elítéltek hasonló fegyelemsértéseinek előfordulási gyakoriságával.¹⁹

Az USA-ban az egyes államok büntetés-végrehajtási intézeteiben végzett kutatások eredményeivel teljes egészében megegyeznek az amerikai szövetségi börtönökben zajlott felmérések eredményei. Cunningham, Reidy és Sorensen 2008-ban a szövetségi fogvatartottak összehasonlító vizsgálata során kimutatták, hogy a gyilkosságért elítéltek 9%-a követett el erőszakos támadást, míg 1%-uk cselekménye végződött súlyosabb sérüléssel, ami megegyezett a normál fogvatartotti populáció által egymás sérelmére elkövetett cselekmények gyakoriságával.²⁰

A gyilkosságért elítélt fogvatartottak viszonylag konform viselkedésén is túlzás a valamikori halálra ítélt börtönbeli beilleszkedése és a börtönrezsimmal történő nyílt konfrontáció elkerülésének sikeressége. Sorensen és Cunningham többször idé-

15 Matovics Cs. (2009)

16 Kiszely P., Nagy I. (2012) p. 11-12.

17 Sorensen, Jon R., Cunningham, Mark D. (2009) p. 239.

18 Marquart, J. W., Ekland-Olson, S., Sorensen, J. R. (1989)

19 Cunningham, M. D., Sorensen, J. R. (2007)

20 Cunningham, M. D., Reidy, T.J., Sorensen, J.R (2008)

zett kutatási eredménye meggyőzően igazolja, hogy a valamikori halálra ítélték, a „legrosszabbak legrosszabbjai” közel sem jelentenek akkora veszélyt a személyi állományra, illetve a büntetés-végrehajtási intézetek egészére, mint azt korábban gondolták, sőt a maximális biztonsági fokozatba tartozók háromszor gyakrabban támadják meg a felügyelőket, mint a volt halálra ítélték. Statisztikai elemzésük szerint 1000 fogvatartottra vetítve a volt halálra ítélték közül 12,4 fő, míg a legmagasabb biztonsági fokozatba tartozók esetében 37,6 fő támad a felügyeletre.

A szerzőpáros saját kutatásaira és más komparatív tanulmányokra hivatkozva bizonyítottnak látja, hogy a valamikori halálraítéltek sem a társaik, sem a személyi állomány sérelmére nem jelentenek nagyobb veszélyt, mint a normál fogvatartotti populációhoz tartozó elítéltek.²¹

Az általunk feldolgozott szakirodalomban találtunk egy olyan tanulmányt, amely a Missouri államban található Potosi Büntetés-végrehajtási Intézetben 1991-ben bevezetett új eljárást elemzett, és még a fentiekben is túlmutató összefüggést tárt fel. Ebben a maximális biztonsági fokozatú börtönben a halálra ítélték nincsenek halálsoron elkülönítve, hanem közös zárkákban laknak a nem halálra ítélt társaikkal, valamint a mindennapos programokon (iskola, sport, munkavégzés) is együtt vesznek részt. Cunningham, Reidy és Sorensen az intézet 1991-2002 közötti fegyelmi statisztikáját elemezve két rendkívül érdekes megállapítást tett közzé: (1) a halálra és az életfogytiglanra ítélték azonos gyakorisággal követtek el erőszakos jellegű támadásokat; (2) és ez az elkövetési arány a fele (!) volt az intézetben elhelyezett és feltételes kedvezményel rendelkező fogvatartottak azonos cselekményének gyakoriságával.²² A kutatási anyagban azonban nem találtunk magyarázatot a meglepő statisztikai eredményekre, így azokat mindössze kuriózumnak tekintjük, amelyből tudományos igényű következtetések jelenleg még nem vonhatóak le.

A számos nemzetközi kutatási eredmény alapján Sorensen és Cunningham megállapította, hogy *„az életfogytig tartó ítélettel sújtott gyilkosok semmivel sem követnek el több erőszakos jellegű fegyelemsértést, mint az átlagos elítélti populáció, továbbá a személyi állomány megtámadása sem gyakoribb az esetükben”*.²³

Az Európában végzett vizsgálatok eredményei összecsengenek a tengerentúli kutatók véleményével. A CPT a 2015-ös vizsgálata alapján hangsúlyozza, hogy *„Európa számos országának tapasztalata szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték nem feltétlenül veszélyesebbek a többi fogvatartottnál”*.²⁴

A fenti konklúzió optimizmusra adhatna okot, és elméleti alapul szolgálhatna a hazai legsúlyosabb cselekményeket elkövető fogvatartottak számára egy generálisan megengedőbb elhelyezési szisztéma kidolgozására, majd egy ennek megfelelő gyakorlat bevezetésére. A hazai helyzet – ahogy azt az előző számban bemutattuk – azonban más összképet mutat. Rendkívül fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a sorozatgyil-

21 Sorensen, J. R., Cunningham, M. D. (2009) p. 243.

22 Cunningham, M. D., Reidy, T. J., Sorensen, J. R. (2008)

23 Sorensen, J. R., Cunningham, M. D. (2009) p. 240.

24 Council of Europe (2016) p. 36.

kosok börtönbeli viselkedését a magyarországi börtönökben vizsgálva jelentősen eltérő és negatív irányba mutató eredményre jutottunk.

Foglalkoztatás, tevékenykedtetés

A hosszúidős fogvatartottak – a sorozatgyilkosok természetesen kivétel nélkül ebbe a kategóriába tartoznak – kezelése a büntetés-végrehajtás számára kiemelt és nehéz feladatot jelent, mivel ezen elítéltek életét a legszigorúbb végrehajtási fokozat keretei között kell megszervezni.²⁵ A szakemberek ezt a problémát a TÉSZ tervezésének első pillanatától felismerték. Csóti András már tíz évvel ezelőtt több fórumon is hangsúlyozta, hogy „a mindennapi élet megszervezése során nem mondunk le a TÉSZ-es elítéltek bevonásáról az oktatásba, szakképzésbe, a legkülönbözőbb terápiás programokra, tréningekre, mert ezt elengedhetetlennek tartjuk. Álláspontunk szerint a programok és a foglalkozások lekötik a fogvatartottak figyelmét, elősegítik feszültségeik adekvát levezetését, szolgálják a mentális és fizikai egészség megőrzését.”²⁶ Az elméleti felismerések azonban csak rendkívül csekély mértékben tudtak hatást gyakorolni a mindennapi élet tényleges viszonyaira, hiszen azok alakítását a kezdetektől fogva a biztonsági szempontok uralják. A TÉSZ bevezetése első évtizedének tapasztalatait elemezve Kiszely és Nagy hangsúlyozzák, hogy ezeknek a biztonsági megfontolásoknak a fenntartása továbbra is indokolt, sőt „a biztonsági feltételek javítása hosszú távon elengedhetetlen. Tudomásul kell vennünk, hogy az életfogytiglanra elítélt emberek folyamatosan az intézet biztonsági rendszerével »sakkoznak«, folyamatosak az informális törekvések arra, hogy a védelmi rendszert megismerjék. A közeljövőben elengedhetetlen a statikus biztonsági elemek korszerűbbre cserélése.”²⁷ Látjuk tehát, hogy a biztonsági kockázat minimálisra csökkentése elsődleges szemponttá vált, és jelenleg felülírja a komplex megközelítést. Kabódi hívja fel a figyelmet arra, hogy: „az elítélt emberi méltóságát megőrző, a fogva levő számára értelmes programok megszervezésének kívánalma folytonosan ütközik a fokozott biztonsági kockázatot figyelembe vevő fogvatartási rendszer követelményeivel”.²⁸ Állítását a gyakorlat igazolja: a 15 sorozatgyilkos közül jelenleg mindössze egy fő folytat tanulmányokat (N^o1), és egy másik (N^o3) szerzett az eddigi büntetési időtartam alatt szakképesítést. A többiek – és közéjük tartozik valamennyi TÉSZ-es sorozatgyilkos – semmiféle oktatásban, képzésben, szakképzésben sem vettek részt, illetve jelenleg sem vesznek részt.

Belső mozgás a „Hosszúidős speciális részleg”-ből (HSR)

A sorozatgyilkosok elhelyezése során a HSR alkalmazása a leggyakoribb. Véleményünk szerint az ilyen elkövetők személyisége, az általuk elkövetett bűncselekmények, az ítéletük hossza és a börtönrendszerrel kapcsolatos általános beállítódásuk

25 Garami L. (1999)

26 Csóti A. (2005) p. 28.

27 Kiszely P., Nagy I. (2012) p. 13.

28 Kabódi Cs. (2014) p. 219.

indokolja is ezt a – mindenekelőtt biztonsági szempontú – döntést. A vonatkozó törvényi szabályozás is ebbe az irányba mozdul el azért, hogy deklarálja: *„hosszúidős speciális részlegre az az életfogytig tartó, vagy legalább tizenöt évi szabadságvesztés büntetését töltő elítélt helyezhető, akinek magatartása, a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított együttműködési készsége, az intézet rendjéhez és biztonságához való viszonya, illetve egyéni biztonsági kockázatelemzése alapján különleges kezelése és elhelyezése indokolt abból a célból, hogy a közösségbe helyezésre fel- illetve visszahelyezést nyerjen”*.²⁹

Jelenleg a 15 sorozatgyilkos közül mind a 10 TÉSZ-es ítélettel rendelkező a HSR-körleten van elhelyezve. Ennek a speciális részlegnek a kialakítása során különös hangsúlyt fektettek arra, hogy a fogvatartottak, a többi elítélt, a személyi állomány, az intézet teljes biztonsága, az élet- és vagyonbiztonság megőrzése folyamatos legyen. Csóti András szakmai irányításával olyan biztonsági rendszert igyekeztek kiépíteni és működtetni, ami e célnak maradéktalanul megfelel. Legjobb megoldásnak az önálló körletrészen kialakított egyszemélyes elhelyezést tartották, ahol megfelelő nagyságú mozgástér biztosítja a speciális programok végrehajtását, csökkenti a frusztrációt, de garantálja a biztonságot.³⁰

Kiszely és Nagy a gyakorlati tapasztalataikra hivatkozva arra hívják fel a figyelmet, hogy *„a zárt, izolált elhelyezés következtében kiég az egyénből az értelmes élet utáni vágy, ösztöntevékenységei felerősödnek, társas készségei leépülnek. A HSR-körlet nem biztosít elegendő energiát a belső fejlődéshez, hiányzik a társak nyújtotta életmodell, melynek következtében az idő elteltével a TÉSZ-re ítélték visszavezetése a börtön nyitottabb világába egyre nehezebbé válik.”*³¹ Matovics arra is figyelmeztet, hogy a TÉSZ-esek esetében *„a személyes időstruktúra felborul, ami óhatatlanul további funkciók sérülésével jár együtt. Nagyon nagy gondot jelent az élet és az idő monotonitása, ami a halálig tartó szabadságvesztés-büntetés esetében kiküszöbölhetetlen.”*³²

A HSR és a „normál” fegyházfokozatú elhelyezés, esetleg a belső rezsimek közötti dinamikusabb mozgás lehetőségének biztosítása az idő múlásával egyre sürgetőbb lesz. Figyelmeztető jelként foghatjuk fel, hogy az öngyilkossági kísérletet és a szándékos egészségrontásokat, valamint a „terrorcselekmény előkészülete, fogolyszökés kísérlete, előkészülete” cselekményeket elkövetők kivétel nélkül HSR-körleten elhelyezett TÉSZ-esek. Az érintettek egyre feszültebbek és fokozottan kilátástalannak élik meg a helyzetüket. Kiszely Pál és Nagy István dilemmája jól érzékelteti a jelenlegi helyzetet: *egyrészt „a TÉSZ-re ítélték – akiknek semmi veszítenivalójuk nincs, hiszen a legsúlyosabb büntetést kapták – elhelyezése, őrzése és felügyelete során a maximális biztonsági követelmények foganatosítása nem hiábavaló”, másrészt „nem bizonyítható, hogy az egyes elítéltek »normál« fegyház körleten ne lennének elhelyezhetők.”*³³ Egyelőre erről nincs gyakorlati tapasztalatunk, mert TÉSZ-es sorozatgyilkos HSR-körletről történő kihelyezésére még nem került sor.

29 Bv. tv. 105. § (1)

30 Csóti A. (2005)

31 Kiszely P., Nagy I. (2012) p. 12.

32 Matovics Cs. (2009) p. 101.

33 Kiszely P., Nagy I. (2012) p. 10-11.

Az életfogytig tartó ítélettel sújtott fogvatartottak intézetben belüli elhelyezésében a nemzetközi gyakorlat sem egységes. A CPT 2015-ben számos európai ország olyan börtöneiben tett látogatást, amelyekben életfogytig tartó büntetésre ítélteteket tartanak fogva. Több helyen tapasztalták, hogy az érintett elítélteket az ítéletük jogerőssé válásának pillanatától a többiekkel közösen helyezik el, és a rájuk vonatkozó rezsimszabályok (munkáltatással, oktatással, képzéssel, valamint a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos jogaik), és a külvilággal való kapcsolattartás gyakorlata megegyezik az „átlagos” fogvatartottak jogaival. Csehországban, Litvániában és Szlovákiában az életfogytosok a büntetésük első 10, illetve 15 évét egy elkülönített speciális egységben töltik, majd ezt követően „normál” rezsimbe helyezik át őket, ahol együtt élnek más fogvatartottakkal. Örményországban, Azerbajdzsánban, Bulgáriában, Lettországon, Moldáviában, Romániában, Oroszországban, Törökországban és Ukrajnában ettől eltérő gyakorlat honosodott meg. Ezekben az országokban az életfogytosokat nagyon szigorú körülmények között, a többi elítélttől teljesen elkülönítve tartják fogva.³⁴

Elgondolkodtatónak tartjuk, hogy a „vegyes”, valamint a szigorú elkülönített megvalósító országok mindegyike – Törökország kivételével – a volt szocialista blokk országai közül kerül ki. A II. világháborút követő minimum négy évtizedig tartó szovjet ideológiai elnyomás, a bűnről és a bűnös emberről kialakított és kötelező érvényű erkölcsi viszonyulás, valamint az ettől elválaszthatatlan elutasító és punitív gyakorlat nagy valószínűséggel még ma is érezteti hatását.

Gondolatkísérlet: A feltételes kedvezmény lehetőségének biztosítása a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték számára

A TÉSZ-esek számára a feltételes kedvezmény lehetősége bevezetéséről szóló felvetés jelentős mértékben polarizálja a szakmai álláspontokat.

A támogatók közül Tóth Mihály rendkívül plasztikusan fogalmazza meg véleményét a TÉSZ-ről: *„izolálás, a társadalomból történő végleges kiiktatás, kiközösítés, a létezés alig több mint fizikai vegetálásra történő korlátozása – és legfőképpen e helyzetnek a megváltoztatás reménye nélküli végleges konzerválása – még a büntetőjog céljával és rendeltetésével sem igazolható, a harmadik évezred modern jogrendszerei egészének szemléletét tekintve pedig embertelen, indokolhatatlan, s ezért indokolatlan büntetés”*.³⁵

Messzemenően egyet tudunk érteni Nagy Ferenc szakmai véleményével is, aki nem csak állásfoglalását fogalmazta meg, hanem megoldást is javasol a problémára: *„azt kellene lehetővé tenni, hogy a büntetés-végrehajtási bírák meghatározott időintervallum letelte után megvizsgálhassák a kérdést, és akár egy többlépcsős procedúra után dönthessenek a feltételes szabadságra helyezésről, vagy annak megtagadásáról”*.³⁶

34 Council of Europe (2016)

35 Tóth M. (2012) p. 271.

36 Nagy F. (2009) Idézi: Hagymási K. (2009) p. 71.

Szakmai véleményünk szerint a feltételes kedvezmény megvizsgálhatóságának bevezetése 40–45 év letöltött szabadságvesztés büntetés után természetesen nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy valaki akár élete végéig is rácsok mögött maradjon. Ennek a javasolt intézkedésnek az a kizárólagos célja, hogy a büntett súlyától függő idő elteltével a bíróság megvizsgálhassa, teljesült-e a büntetés célja, vagy továbbra is maradjon az elítélt börtönben. Tóth Mihály hasonló véleményen van. Úgy véli, hogy célszerű lenne egy olyan differenciált, a tettarányosság elvén álló rendszert bevezetni, mely időszakonként visszatérő, több lépcsőből álló, több szakterület bevonásával zajló felülvizsgálatra teremtene lehetőséget, és melynek révén az elítéltnak legalább arra nyílna joga, hogy *„számíthasson rá: örökös élve eltemetése helyett bizonyos idő elteltével felelősen döntenek további sorsáról”*.³⁷

Uitz Renáta más szavakkal, de azonos álláspontot fogalmaz meg; hangsúlyozza, hogy az ilyen előre látható szabályok szerint lefolytatott felülvizsgálat lehetőségének biztosítása nem más, mint az elítéltet és az áldozatot emberként kezelő állami büntetőpolitika szimbóluma az életfogytiglanra ítéltet esetében.³⁸

Antal Szilvia, Nagy László és Solt Ágnes az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatosan végzett kutatásuk konklúziójaként komoly kritikákat fogalmaznak meg: *„a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés jelenlegi törvényi szabályozását nem tartjuk elfogadhatónak, az valójában a halálbüntetés farizeus módozatának tekinthető, amely szembefordul az alkotmányos elvekkel és a modern európai civilizált kriminálpolitika szemléletével. Soha, egyetlen elkövető esetében sem állítható bizonyossággal az ítélet kiszabásakor, hogy újabb büntetést követne el a jövőben. Erősen vitatható, hogy a bíróság mindenkorra visszavonhatatlanul kizárja a személyiségváltozás esélyét.”*³⁹

Gönczi a TÉSZ emberi jogi aspektusait elemző tanulmányának nemzetközi tekintést tartalmazó részében kiemeli, hogy a végleges szabadságelvonást az angol és amerikai szakirodalmi források egyaránt a halálbüntetés lassabb és az elítéltre kedvezőtlenebb, elnyújtott kínzással egyenértékű változatának minősítik. Véleménye alátámasztására egy megdöbbentő esetet ismertet: Belgiumban egy 2014. szeptember 15-i bírósági döntés engedélyezte egy TÉSZ-re ítélt, pszichopátiában szenvedő – de a büntethetőséghez és az önrendelkezéshez szükséges belátási képességgel rendelkező – elítélt kérelmezőnek az orvosi segítséggel végrehajtott „eutanáziát”, azaz voltaképpen az asszisztált öngyilkosságot. Az elítélt így a TÉSZ kilátástalansága helyett a halált választotta.⁴⁰

Magyar György megoldási javaslata egyszerre jeleníti meg a szigort és a humánomot. Véleménye szerint *„érdemben azt kell elérni, hogy a törvény a legszigorúbb formában büntetni rendelje a rendkívüli, magukból kifordult embereket és sújtsa őket a legszigorúbb büntetéssel, a halálbüntetés helyébe lépő tényleges életfogytiglannal. De a végrehajtás során a humanitás szabályait már alkalmazni kell, és 20 vagy 25 évben meg kell határozni azt az első év-időszakot, amikor az elítéltet legalább egy háromtagú bírói tanács elé állítják, a börtönparancsnok, a szakemberek, szakpszichológusok*

37 Tóth M. (2012) p. 272.

38 Uitz R. (2014)

39 Antal Sz., Nagy L. T., Solt Á. (2008) p. 62.

40 Gönczi G. (2014)

*véleményét beszerezve meghallgatják és nyilatkoznak arra nézve, hogy ha továbbra is ekként viselkedik és pozitív az életvitele, akkor reményt kell hagyni neki az esetleges utóvizsgálatra és a szabadulásra. Nem feltétlenül kell ezt gyakorolni, de a lehetőséget nyitva kell hagyni. Én úgy szabályoznám ezt, hogy a 20 vagy 25 év után minden évben bizottság elé állítják, minden évben láthatja ő, hogyha pozitív a benti viselkedése, életvezetése, nem vált agresszívvé, nem tört a rabtársai életére, nem volt elviselhetetlen magaviseletű, ami által sokkal nagyobb gondot okozott az őrzőinek, akkor van egy kicsi remény.*⁴¹

A CPT legfrissebb állásfoglalása határozott és támogató a TÉSZ-esek feltételes kedvezményével kapcsolatban. A dokumentum hangsúlyozza, hogy „a börtönöknek veszélytelennek, biztonságosnak és rendezettnek kell lenniük mindazok érdekében, akik kapcsolatba kerülnek vele. A fogvatartottak – és különösen a tényleges életfogytig tartó büntetést töltők – számára a börtön ugyanakkor szinte automatikus módon károsító hatású. Mindent el kell követni annak érdekében, hogy a börtönártalmakat minimalizálni lehessen. Ennek egyik legfontosabb eszköze, ha ezeknek a fogvatartottaknak is kijelölnek egy olyan meghatározott dátumot, amikor az esetleges feltételes szabadításuk érdekében megvizsgálják az addigi magatartásukat és teljesítményüket; valamint felkínálnak számukra egy olyan egyénre szabott programot, amelynek a megvalósítása során lépésről lépésre közelebb kerülhetnek ehhez a célhoz.”⁴²

A felvetés ellenzői véleményének lényegét Herczog Mária foglalja össze: „Az elzárásnak csak egyik funkciója a büntetés, a másik, hogy valakiket azért tartunk fogva, mert nem merjük kiengedni őket a közösségbe (...) A közösség szempontjából védhető álláspont, hogy a többszörösen visszaeső vagy különös kegyetlenséggel, előre megfontoltan több embertársát meggyilkoló embertől meg kell óvni a potenciális áldozatokat, azaz valamennyiünket.”⁴³

Hasonló véleményt képvisel Polgár András is: „a halálbüntetés eltörlését követően ez a szankció az egyetlen alkalmas eszköz arra, hogy a legsúlyosabb bűnök elkövetőit ki lehessen zárni a társadalomból”.⁴⁴ Szabó András jogelméleti szempontból fejt ki álláspontját a megtorló büntetés létjogosultságát és szükségességét indokolva: „A büntetés célja önmagában van: a jogképesség nyilvános deklarálásában, a célra nem tekintő megtorlásban.”⁴⁵

A szakmai – és sok esetben az ebbe belekeveredő emocionális – álláspontok távolsága jelenleg még áthidalhatatlannak tűnik. Reményeink szerint sikerülhet hozzájárulni ahhoz, hogy kiközzítsük ezt a statikus állapotot azzal, hogy csokorba gyűjtjük a feltételes kedvezmény bevezetése ügyében keletkezett pro és kontra érveket.

41 Arató L., Bátyi Z. (2009) p. 130.

42 Council of Europe (2016) p. 38.

43 Herczog M. (2009) Idézi: Hagymási K. (2009) p. 71.

44 Polgár A. (2009) p. 39.

45 23/1990 AB határozat

Van-e létjogosultsága a tényleges életfogytig tartó bebörtönzésre ítélt (sorozat)gyilkosok feltételes kedvezményben történő részesítésének?

Jelenleg nem tudunk hazai gyakorlati tapasztalaton alapuló választ adni arra a kérdésre, hogy egy szabaduló sorozatgyilkos milyen mértékben jelenthet veszélyt a társadalomra, mivel az elmúlt száz évben egyetlen sorozatgyilkos sem szabadult magyar büntetés-végrehajtási intézetből. Ennek ellenére – vagy éppen ezért – el kell gondolkodnunk azon a felvetésen, hogy mi történik akkor, ha rászabadítunk a társadalomra egy „javíthatatlan” sorozatgyilkost?

Kérdésünk vizsgálatát a „kinek az érdeke?” klasszikus nézőpont érvényre juttatása mellett a „kinek okoznánk kárt vele?” szemlélet beemelésével célszerű elvégezni. Tekintsük át, hogy kinek mi haszna, illetve kára származna a tényleges életfogytig tartó büntetés szabályozásának esetleges megváltoztatásából:

(1) Az állam és a jogrend szempontjából: Magyarország Alaptörvénye kimondja a Nemzeti Hitvallásban: „*Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése.*” A fenti célkitűzésből egyértelműen következik, hogy a nagypolitika, a jó kormányzás egyik meghatározó feladata a közbiztonság fenntartása, illetve növelése, és ettől elválaszthatatlanul az állampolgári biztonságérzet megteremtése. A sorozatgyilkosok egy részének tényleges életfogytig tartó bebörtönzése vitathatatlanul hozzájárul a biztonságérzet növeléséhez. Az állami büntetőhatalom példát statuál, hiszen a kegyetlen és embertelen tetteket sorozatban elkövetőket végérvényesen kivonja a társadalomból. Vajon mi lenne a lakosság véleménye a feltételes kedvezmény lehetőségének általános kiterjesztéséről? Ha egy ilyen elképzelést megfelelő előkészítés nélkül hoznának nyilvánosságra, minden bizonnyal ellenállást generálna. Véleményünk szerint azonban a pro és kontra érvek korrektt felsorakoztatása, és annak hangsúlyozása, hogy a lehetőség nem jelent kötelezettséget, megváltoztathatná a népszerűség egy részének hozzáállását. Álláspontunk szerint a mindenkor hatalom is profitálna az ilyen lépésből, hiszen csak az erős engedheti meg magának, hogy engedékeny legyen.

Hazánk nemzetközi megítélése szempontjából is fontos ez a problémakör. Békés Ádám rámutat, hogy a Magyarországot marasztaló strasbourggi döntés⁴⁶ nem kívánja meg hazánktól az életfogytig tartó szabadságvesztés teljes elvetését, csupán a ténylegesség élethosszig tartó végrehajtásban való megkérdőjelezhetetlen és bírói felülvizsgálatot kizáró megnyilvánulását sérelmezi. Békés kiemeli továbbá, hogy nem az életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlése a cél, hanem a végrehajtás során alkalmazott felülvizsgálat rendszerének a finomhangolása szükséges. Ez utóbbival kapcsolatban pedig hangsúlyoznunk kell, hogy az eredményes és „szabadulást” eredményező feltételes szabadságra bocsátás csak lehetőség és nem kötelezően alkalmazandó „kedvezmény” az ítélt javára. A szerző a probléma megoldására is tesz javaslatot: „*a változtatás meglehetősen egyszerűnek tűnik, ugyanis csupán a feltételes szabadságra*

46 Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) Magyarországot elmarasztalta az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 3. cikkének megsértése miatt - 73593/10, 2014. május 20.

*bocsátás lehetőségét kell megadni. Ennek feltételrendszerén lehet szigorítani, az idejét meg lehet emelni, az igény csupán az, hogy kiszámítható, előre meghatározott legyen. Vizsgálják meg a hatóságok, hogy változott-e az elítélt és mutatott-e olyan fejlődést, amely alkalmassá teheti a szabadulását.*⁴⁷

(2) A társadalom szempontjából az első pillanatban úgy tűnhet, hogy teljesen irreleváns a javaslat, illetve az elképzelés. Az évtizedekkel korábban történt események a meghatározó többség számára teljesen ismeretlenek, hiszen az elkövetés óta közel két generáció nő fel. A kortársak sem emlékeznek már a nevekre, a tragédiák részletei feledésbe merülnek. A társadalom több évtized távlatából nem tud semmit az elkövetőről, és be kell látnunk; többnyire nem is akar tudni. Számára így a legkényelmesebb. „*Ha nem beszélünk róla, nem is létezik*” mentalitás hamis biztonságérzete teljes közönyösséggel párosul. Az elkövetők szabadítása – ami 3-5 évente egy-egy embert jelentene – normál körülmények között nem érné el a társadalom ingerküszöbét.

Az esetlegesen majd feltételesen szabaduló volt tényleges életfogytosok biztonsági kockázatot egészen biztosan nem jelentenének a társadalomra. Minimum négy, négy és fél évtizednyi idő a rácsok mögött kivédhetetlenül olyan mértékű leépüléssel jár, ami már fizikailag sem teszi lehetővé újabb életellenes, vagy erőszakos bűncselekmény elkövetését. Egy 70 éves ember, aki az életének közel kétharmadát fokozott biztonsági körülmények között, minimális mozgástérben, rendkívül egyszerű manuális munka végzésével és tényleges fizikai testgyakorlás nélkül tölti el, nagy valószínűséggel már önálló életvezetésre sem lesz képes. Támogató családi környezet, lakhely, anyagi erőforrások és modern kommunikációs képességek hiányában a többségük minden bizonnyal intézeti elhelyezésre szorul majd – ami lényegesen kisebb anyagi megterhelést jelent a társadalomnak, mintha élete végéig börtönben tartaná az érintetteket.

(3) A büntetés-végrehajtási szervezet számára a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása a speciális egységek kialakítása, a fokozott biztonsági kontroll folyamatos biztosítása és az állomány képzése/továbbképzése miatt (is) rendkívül drága. Ennek a büntetési nemnek a fenntartása tulajdonképpen „zsákutcát” jelent az intézetek számára. Amennyiben a jelenlegi törvényi szabályozás nem változik, egészen biztos, hogy új HSR-körletek építése és/vagy a jelenlegiek jelentős bővítése válik szükségessé. Néhány évtized múlva az érintett elítéltek egy részének „elfekvő” típusú elhelyezéséről is gondoskodni kell, ami újabb és rendkívül költséges beruházást igényel majd.

A HSR-körleteken közvetlenül dolgozó személyi állomány számára minden valószínűség szerint sokat jelentene a feltételes kedvezmény lehetőségének általános kiterjesztése. A jutalmazás és fenyítés új értelmet kapna, így a kollégák eszközrendszere érdemben bővülne.

(4) Az érintett fogvatartotti kör számára a jelenlegi törvényi szabályozás megváltoztatása újra dimenzionálná az idő fogalmát. Egy civil ember számára nehezen értelmezhető 4-4,5 évtizednyi idő. A fogvatartottak esetében ez mást jelent. A „nagyon távoli” is sokkal közelebb van a „soha” felfoghatatlan kategóriájához képest. Lenne mit nyerni és lenne mit veszíteni, hiszen a feltételes kedvezmény megvizsgálása

47 Békés Á. (2014) p. 7.

mindössze az eltelt idő áttekintő értékelését jelenti. A feltételes szabadítás nem alanyi jog! A lehetőség megléte azonban már önmagában valós és reális döntési helyzetet teremt a fogvatartott számára. Azok az elítéltek, akik verbálisan, vagy cselekedeteikkel konzekvensen ellenállnak, illetve ellenszegülnek, biztosan nem élhetnek majd a kedvezménnyel. Akiben a „bestiális ember”⁴⁸-ből az emberi alkotórész erősödik meg, nagy valószínűséggel arra kapna lehetőséget, hogy egy szociális, vagy egészségügyi intézetben szabad emberként töltsön néhány évet, majd ott is haljon meg. Hogy ez perspektívának sok vagy kevés? Erre a válaszra biztosan kell várnunk még néhány évtizedet.

Összegzés

Véleményünk szerint a sorozatgyilkosok szabadságvesztés büntetésének végrehajtási módja – rendszerszemléleti aspektusból – tulajdonképpen egy lakmuszpapírhoz hasonlítható legjobban; mely pontosan mutatja a büntető igazságszolgáltatási rendszer jellemzőit, a merevség és a rugalmasság mértékét, a feszítő problémákra adható válaszok folyamatos keresését, valamint az emberről alkotott felfogásunkat.

Tanulmányunk egy útkeresés bevezető fázisa. Szándékunkban állt bemutatni a sorozatgyilkosokra vonatkozó tipizálási törekvéseket, csokorba gyűjteni a legmarkánsabb tulajdonságaikat, hogy több információval rendelkezünk róluk. Igyekezünk bemutatni a szabadságvesztés büntetésük végrehajtására vonatkozó nemzetközi gyakorlat legplasztikusabb típusait, rámutatva a nehézségekre és bemutatva az újdonságokat. Hozzá kívántunk járulni ahhoz, hogy a sorozatgyilkosokról ne a bulvársajtó színvonalán gondolkodjunk, és akkor talán a büntetésükkel kapcsolatban sem ragadtatjuk el magunkat zsigeri indulatokra. Ugyanakkor fontosnak tartjuk hangsúlyozni azt az álláspontunkat, miszerint a sorozatgyilkosok az elkövetett tetteik alapján rászolgáltak arra, hogy „bestiális emberekként” tekintsünk rájuk. Számunkra éppen ebből a premisszából eredt a dilemma. Bestiális emberekről van szó, de emberekről. Esetükben sem jelenthet alternatívát, hogy a szabadságvesztés büntetésük mindössze az „élni nem engedjük, meghalni nem hagyjuk őket” típusú vegetálás megvalósítása legyen.

A sorozatgyilkosok szabadságvesztés büntetésének elemzése elválaszthatatlan a tényleges életfogytig tartó büntetés kritikai elemzésétől. Szem előtt kell tartanunk, hogy a jelenlegi sorozatgyilkosok 67%-a (10 fő) tényleges életfogytig tartó büntetést tölt, a fennmaradt 33%-ot (5 fő) konkrétan meghatározott időtartamra ítélte a bíróság. Ez is bizonyítja, hogy a jogalkotó – és persze az ítélelhozó – sem zárkózik el mereven attól, hogy az ilyen elkövetők egy része a büntetésük letöltését követően visszatérhessenek a társadalomba. Véleményünk szerint ezt a problémakört két dimenzió szerint célszerű vizsgálni.

Az első dimenzió a jogszabályi környezet elemzését jelenti. Kriminálpedagógiai szempontból feltétlenül indokoltnak tartjuk a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés hatályon kívül helyezését. Úgy gondoljuk, hogy a feltételes kedvez-

48 Utalás Thomas Müller „Bestiális emberek – sorozatgyilkosokkal négy szemközt” című könyvének címére

mény megvizsgálása lehetőségének első időpontját esetükben 40–45 évben lenne célszerű meghatározni. A fogvatartott számára az „idő dimenzió” így újra értelmet kaphat, és ez már önmagában utat nyithat és keretet teremthet az együttműködéséhez. Véleményünk szerint egy ilyen tartalmú törvénymódosítás a legkisebb mértékben sem csökkentené az állam büntető hatalmát, ráadásul egy 40–45 év szabadságvesztés büntetésből szabaduló 65-75 éves ember már biztosan nem jelent fizikai veszélyt a társadalomra. Ugyanakkor azt is fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy javaslatunk lényegi eleme, hogy „mindössze” egy ma is széles körben alkalmazott kedvezmény, a feltételes kedvezmény intézményének őrájuk is vonatkozó bevezetését pártoljuk. Tehát szó sincs semmilyen automatizmusról, az érintetteknek hosszú távon és tartalmasan kell bizonyítaniuk, hogy többé már nem számítanak potenciális veszélyforrásnak. A hazai fogvatartottak között ma is találunk olyat, aki fennhangon hirdeti elvetemültségét és gyilkos szándékát: *„Azt gondolom, nincs mindenkinek joga arra, hogy éljen. (...) Senkinek ne adja az Isten, hogy odakint egyszer találkozzon velem! Olyan piszkos munkát még nem láttak, amit művelnék!”*. (№6) Az ilyen fogvatartott számára természetesen sosem nyílhat ki a börtön ajtaja. Álláspontunk szerint tehát az olyan bűnelkövetőkkel szemben, akik több ember életét kioltották, a társadalom rendjével nyíltan szemben állnak és azt alapjaiban veszélyeztetik, indokolt és szükséges lehet az érintettek haláláig tartó büntetés fenntartása. Ugyanakkor látni kell, hogy ez nem jelenti, és nem jelentheti a feltételes kedvezmény törvény általi automatikus kizárását.

A másik dimenzió a jelenlegi helyzetben – a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés megléte okán – az érintett elítéltek számára a „börtönélet” pedagógiai tartalommal történő fokozott kitöltése és a rezsimek közötti belső mozgás gyakorlattá tétele. Mindnyájunk érdeke, hogy megtaláljuk a biztonság és az önfejlesztés lehetőségének összhangját, és képesek legyünk biztosítani mindehhez a szükséges és megfelelő kereteket. A probléma megoldása már nem odázható el sokáig. Kiszely Pál és Nagy István elsősorban a gyakorlati tapasztalataikra hivatkozva hívják fel a figyelmet arra, hogy *„a pedagógiai eszköztárunk lassan kiürül, egyre nehezebb lesz az idő strukturálásával, közeli és távoli célok kitűzésével nevelési terveket felállítani olyan elítélteknek, akik sohasem, vagy nem a belátható időn belül szabadulnak. Nem elég hangsúlyoznunk azt, hogy a büntetés-végrehajtási nevelés nem más, mint a személyiségfejlődés segítése; nem vezetés és irányítás, hanem az önállóság optimális kibontakoztatására irányuló célorientált tevékenység. A fentiekből kiindulva nehéz célorientált tevékenységet folytatni, következetesen minden elítélt esetében véghezvinni, amikor magát a célt nem látják az elítéltek.”*⁴⁹

Hickey szerint a sorozatgyilkosok börtönben tanúsított magatartásának nyomkövetése és tudományos igényű elemzése a bűnmegelőzésben egy olyan jelentős szerepet játszhat, amelyet ma még nem aknázunk ki. Javaslatára szerint az érintettek számára több, börtönön belüli rehabilitációs kezelést kell felajánlanunk, és az ezek során tanúsított magatartásukat kell mélyrehatóan tanulmányoznunk. Ilyen módon bepillantást nyerhetünk ezeknek a bűnelkövetőknek az elméjébe, és képet kaphatunk arról, hogyan működik a pszichéjük. Kedvező esetben talán arról is kaphatunk információt, hogy miképpen váltak gyilkosokká. Ezek az ismeretek hozzájá-

49 Kiszely P., Nagy I. (2012) p. 12.

rulnak ahhoz, hogy lehetséges küzdőteret találjunk a megelőzés és a kezelés/beavatkozás számára.⁵⁰

A Büntetés-végrehajtási Szervezet munkáját meghatározó új törvény megszületése apropójából Lőrincz „őszinte reménységgel” fordul a szakma jelenlegi modernizációs próbálkozása felé. Úgy látja, hogy „a börtön még jó ideig az állam büntetőhatalmának egyik fontos rekvizitumaként fog örködni a társadalom védelmében, az igazságszolgáltatás intézményeként. (...) Ezért is fordul most különös figyelem a hazai börtönügy egy újabb korszakváltása, szakmai talpra állításának szándéka felé.”⁵¹

A saját szakmánk jövőjének tervezésekor természetesen figyelemmel kell lennünk a bennünket körülvevő nemzetközi környezet jelenlegi állapotára és az aktuális trendekre is. Nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy: „az európai büntetőjogi gondolkodás olyan fázisba jutott, amelyben a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés (TÉSZ) létjogosultsága gyakorlatilag megszűnt. Hazai vélelmek szerint is a TÉSZ megszüntetésével kapcsolatos döntésekben nem játszhatnak szerepet a társadalom esetleges kritikái, ellenérzései.”⁵²

A probléma tényleges megoldása még várat magára, azonban a szakmai gondolkodás, a pro és kontra érvek összegyűjtése és ütköztetése már évek óta zajlik. Minden vonatkozásban egyetértünk Vókó előremutató álláspontjával: „A gyakorlati kérdések felismerése a tudomány művelőit, a jogalkotókat és a jogalkalmazókat a szakmai kérdések legjobb megoldására ösztönzi. A tudomány és a gyakorlat összehangolása, együttműködése, együttgondolása nélkül nehezen képzelhető el előrelépés. Márpedig ezt mindannyian nagyon óhajtjuk. Közös érdekiünk, hogy megtaláljuk az eltérő büntetőpolitikai felfogások, napjaink büntetési elméletei és gyakorlatai közötti hidat, amelyre a jövő büntetőjoga, az ezt érvényesítő büntetés-végrehajtás épülhet.”⁵³

Reményeink szerint a sorozatgyilkosok „rácson inneni” helyzetének elemzésével, a tanulmányunkban felvetett kérdésekkel és az azokra adott válaszkísérletekkel, a fogvatartotti együttműködés mértékét kifejező mérőszám kidolgozásával, valamint javaslatainkkal hozzájárulunk a megújuláshoz; egy új szabályozási struktúra és végrehajtási metódus kialakításához.

50 Hickey, E. W. (2002)

51 Lőrincz J. (2014) p. 348.

52 Vókó Gy. (2010) p. 150.

53 Vókó Gy. (2010) p. 737.

Felhasznált irodalom

- 23/1990 (X.31.) AB határozat Dr. Szabó András párhuzamos véleményében
- Antal, Szilvia – Nagy, László Tibor – Solt, Ágnes (2008): Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata – kutatási zárójelentés. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest
- Arató László - Bátyi Zoltán (2009): Életfogytiglan – Az apró kortyokban fogyasztott halál. Quintus, Szeged
- B. Papp, László (2007): Mindörökké rács mögött. Szükség van-e a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre? *De Jure* 2007/2. 22-25. o. Idézi: Hagymási, Kornélia (2009): Végtelen idő a rácsok mögött – avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek. *Börtönügyi Szemle* 2009/2. 61-76. o.
- Békés, Ádám (2014): Életfogytig tartó vita? – tennivalók egy strasbourgi döntés kapcsán. *Iustum Aequum Salutare* X. 2014/2. 5–12. o.
- Council of Europe (2016): 25th General Report of the CPT⁵⁴
- Cunningham, M. D. – Reidy, T. J. – Sorensen, J. R. (2008): Is death row obsolete? A decade of mainstreaming death-sentenced inmates in Missouri. *Behavioral Sciences & the Law*, 23, 307-320. o.
- Cunningham, M. D. – Sorensen, J. R. (2007): Capital offenders in Texas prisons: Rates, correlates, and an actuarial analysis of violent misconduct. *Law and Human Behavior*, 31, 553-571. o.
- Csóti, András (2005): A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. *Börtönügyi Szemle*, 2005/2. 25-28. o.
- Garami, Lajos (1999): Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának fő problémái. *Börtönügyi Szemle* 1999/2. 56-63. o.
- Gönczi, Gergely (2014): A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés emberi jogi megítélése – érvek, ellenérvek. Mailáth György Tudományos Pályázat <http://birosag.hu/media/aktualis/elismeres-mailath-gyorgy-tudomanyos-palyazat-nyerteseinek>
- Hagymási, Kornélia (2009): Végtelen idő a rácsok mögött – avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek. *Börtönügyi Szemle* 2009/2. 61-76. o.
- Herczog, Mária (2009) – szóbeli közlés. Idézi: Hagymási, Kornélia (2009): Végtelen idő a rácsok mögött – avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek. *Börtönügyi Szemle* 2009/2. 61-76. o.
- Hickey, E.W. (2002): *Serial murderers and their victims*. Wadsworth/Thomson Learning, Belmont, CA
- Kabódi, Csaba (2014): A szabadságvesztés határmezsgyéin. In: Borbíró, Andrea – Inzelt, Éva Kerecsi, Klára – Lévy, Miklós – Podoletz, Léna (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz - Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 217-221. o.

54 European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

- Kiszely, Pál – Nagy, István (2012): Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben. *Börtönügyi Szemle* 2012/3. 1-16. o.
- Lőrincz József (2012): A büntetőpolitikai változások hatása a börtönnépeség alakulására. In: Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból. *Kriminológiai Közlemények* 70. szám. Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 114-124. o.
- Lőrincz, József (2014): Száz év magány – a hazai börtönügy szakmatörténeti vázlata 1914–2014-ig. In Borbíró, Andrea – Inzelt, Éva – Kerezsi, Klára – Lévy, Miklós – Podoletz, Léna (szerk.): A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz - Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 339-348. o.
- Marquart, J. W. – Ekland-Olson, S. – Sorensen, J. R. (1989): Gazing into the crystal ball: Can jurors accurately predict dangerousness in capital cases? *Law & Society Review*, 23, 449-468. o.
- Matovics, Csaba (2009): A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle*, 2009/2. 99-108. o.
- Müller, T. (2013): Bestiális emberek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Nagy, Ferenc (2008): A magyar büntetőjog általános része. HVG-Orac Kiadó, Budapest
- Nagy, Ferenc (2009): – szóbeli közlés. Idézi: Hagymási Kornélia (2009): Végtelen idő a rácsok mögött – avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek. *Börtönügyi Szemle* 2009/2. 61-76. o.
- Polgár, András (2009): Egy szankció védelmében – A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. In: *Bűnügyi Szemle*. 2009/4, 39–43. o.
- Polt, Péter (2013): Új Btk. kommentár. 2. kötet. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, Budapest
- Sorensen, Jon R. – Cunningham, Mark D. (2009): Once a killer, always a killer? Prison misconduct of former death-sentenced inmates in Arizona. *The Journal of Psychiatry & Law* 37/Summer-Fall 2009, 237-267. o.
- Tóth, Mihály (2012): Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. *Jogtudományi Közlöny* LXVII. évf. 2012/6. 268-273. o.
- Uitz, Renáta: Tévhitek és hazugságok – A strasbourgi bíróság tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről szóló ítéletéről. 2014/22. (05. 29.) <http://magyarnarancs.hu/publicisztika/a-strasbourgi-birosag-tenyleges-életfogytig-tarto-szabadsagvesztesrol-szolo-iteleterol-90294>
- Vókó, György (2010): Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban. MTA Doktori Értekezés, kézirat
- Vont A. – Bottoms, A. E. – Burney, E. – Wilkström P. O. (1999): *Criminal Deterrence and Sentence Severity; An Analysis of Recent Research*, Oxford, Hart Publishing

Hivatkozott jogszabályok

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
1995. évi II. törvény a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XLIV. ülészakán, 1989. december 15-én elfogadott Második Fakultatív Jegyzőkönyve kihirdetéséről
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 23/1990. (X. 31.) AB határozat a halálbüntetés tilalmáról
- Európai Emberi Jogi Egyezmény 3. cikk (kínzás tilalma)
- Magyarország Alaptörvénye

